

Чаговець Алла Іванівна

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Сирова Юлія Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

**ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЕФІНІЦІЙ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

***Анотація:** В статті висвітлено проблему формування культури художньо-педагогічного спілкування фахівців педагогічного профілю. Розкрито зміст базових понять дослідження. Встановлено, що формування культури художньо-педагогічного спілкування освітян це інтегральний педагогічний процес передачі художньо-естетичного досвіду в мистецькому середовищі на основі емоційної взаємодії учасників освітнього процесу.*

***Ключові слова:** культура, культура спілкування, культура педагогічного спілкування, культура художньо-педагогічного спілкування.*

В умовах реформування та покращення якості системи освіти України відбуваються багато змін у нормативно-правовому полі діяльності педагогічних працівників. Зокрема зростають вимоги до рівня інтегральних, загальних та фахових компетентностей освітян. Одним із показників професійного розвитку педагога є культура педагогічного спілкування, володіючи якою педагог може забезпечити конструктивний вплив сукупності методів та прийомів спрямованих на гармонійний розвиток особистості вихованців. В ході наукового пошуку встановлено, що важливим чинником

всебічного розвитку особистості виступає мистецтво, яке в освітньому середовищі спрямоване на розвиток художньо-естетичних цінностей, реалізацію потреби в творчому самовираженні та естетичному саморозвитку. Забезпеченню формування мистецької компетентності здобувачів освіти різних рівнів сприятиме формування культури художньо-педагогічного спілкування в системі «педагог-діти».

В процесі зіставного аналізу наукової літератури встановлено, що проблему формування культури педагогічного спілкування розглядали такі дослідники як Г. Абрамович, Н. Дусь, Ю. Кудінов, О. Околович, І. Онищенко, В. Сокаль, Л. Софіян, Ю. Сівко. В ході дослідження з'ясовано, що окремі аспекти проблеми формування культури художньо-педагогічного спілкування розкрито в наукових працях таких науковців як О. Балденюк, Л. Кожевнікова, О. Лященко, В. Орлов, О. Половіна, Т. Саєнко, І. Сипченко, О. Хижа, Л. Цзі.

Незважаючи на наукові дослідження з даної проблематики специфіка формування культури художньо-педагогічного спілкування фахівців педагогічного профілю розглянута фрагментарно, тому вищезначена проблема є актуальною для подальших наукових розвідок.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів до розуміння сутності формування культури художньо-педагогічного спілкування в освітній діяльності педагогів.

Зіставний аналіз держаних стандартів різних рівнів освіти (Дошкільної освіти (2021), Початкової загальної освіти (2018) та Базової середньої освіти (2020) свідчить про наскрізний характер формування компетентностей здобувачів освіти, серед яких важливе місце в розвитку особистості посідає формування мистецько-творчої компетентності. Починають її формувати в дошкільному віці та продовжують в освітньому процесі початкової та середньої школи як культурну компетентність.

Аналіз Базового компоненту дошкільної освіти (2021) свідчить про те, що мистецько-творча компетентність дітей дошкільного віку передбачає формування здатності практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі

розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності [1, 21].

В державному стандарті початкової освіти (2018) зазначено, що культурна компетентність передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості [2].

В процесі аналізу Державного стандарту Базової середньої освіти (2020) з'ясовано, що на середньому рівні освіти культурна компетентність розширюється до наявності стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва [3].

Вимоги до результатів навчання здобувачів освіти дошкільного рівня визначено за освітнім напрямом «Дитина у світі мистецтва» який продовжується на рівні загальної середньої освіти в освітній галузі «Мистецтво». Компетентнісний потенціал вищезначених освітніх галузей реалізується в освітньому процесі закладів освіти різних рівнів.

Відповідно до сучасних вимог побудови освітнього процесу в закладах освіти, освітня діяльність повинна здійснюватися на основі формування досвіду здобувачів освіти у спілкуванні з педагогом та однолітками в різних видах діяльності, регламентованих освітніми програмами, які реалізуються на засадах компетентісного, соціокультурного, особисто зорієнтованого принципів організації освітнього процесу. Отже, забезпеченню сформованості мистецької компетентності у здобувачів освіти сприятимуть педагоги з високим рівнем художньо-педагогічної культури спілкування.

Формування культури художньо-педагогічного спілкування неможливо розглядати без ґрунтовного аналізу сутності цієї наукової дефініції. В ході

зіставного аналізу наукової літератури було встановлено такі основні складові поняття дослідження як «культура», «культура спілкування», «культура педагогічного спілкування», «культура художньо-педагогічного спілкування».

За даними наукових розвідок В. Александрової встановлено, що культура виступає як складне психічне утворення особистості, сформоване на основі єдності пізнання матеріальних і духовних цінностей, а також є результатом розумової діяльності, притаманних суспільству, та проявляється у вихованості освіченості людини, способі її світосприйняття та мислення [4, 28].

Цікавою є позиція Г. Шевченко, яка в своїх дослідженнях зазначає, що культура є багатозначною категорією, основними компонентами розвитку культури є культура мислення, культура почуттів, культура спілкування, культура бачення краси, культура взаємодії та культура людського вчинку. Дослідниця виокремлює три взаємопов'язані аспекти, що характеризують цілісність культурного розвитку особистості: діяльнісна природа культури, іманентна спрямованість та всебічний розвиток особистості та механізм впливу культури на особистість [5, 272].

Отже, культура це багатокomпонентна якість особистості, яка формується на основі навчання та виховання, а також в процесі духовного та морального розвитку.

В процесі аналізу джерельної бази дослідження встановлено, що поняття культура є багатоаспектним і набуває змісту в окремих її компонентах. У межах дослідження такий зміст набуває культура спілкування. В наукових дослідженнях дане поняття розглядається різнобічно. Так Р. Шульгіна в своїй дослідженнях відзначає, що культура спілкування, є однією зі складових морального виховання особистості, показником розвитку загальної культури. Вона допомагає в організації спілкування у різноманітних видах діяльності. Дослідниця узагальнила, що культура спілкування має такі похідні складові, як культура мови, мислення, мовного етикету, емоційна і соматична культура [6, 38].

В ході наукового пошуку встановлено, що загальна культура спілкування характеризується набутими людиною знаннями, вміннями та навичками

спілкування, які реалізуються в оточуючому суспільстві. Характерним для культури спілкування є нормативність, яка встановлює вимоги до процесу спілкування в соціумі, в залежності від конкретної ситуації [7, 13-15].

В межах дослідження доцільно трактувати культуру спілкування як компонент загальної культури особистості, який підпорядкований суспільним нормам та слугує засобом міжособистісної взаємодії.

Вагомим чинником становлення особистості здобувачів освіти в наукових джерелах педагогічного профілю визнано педагогічне спілкування. В наукових розробках Ю. Кудінова, О. Околовича, І. Онищенко, І. Зязюна культура педагогічного спілкування досліджується як складова професійної компетентності педагога, яка проявляється у сформованості особистісно комунікативного потенціалу та фахової комунікативної підготовки фахівця. Вчені виокремлюють ряд компонентів культури педагогічного спілкування, а саме культура відносин, культура поведінки, гуманістичні цінності (доброзичливість, повагу й толерантність до інших, почуття власної гідності та самоповаги). Процес формування культури педагогічного спілкування спрямовують на формування професійно-етичних навичок, які забезпечують наявність перцептивної, інтерактивної та комунікативної компетенцій педагога. А також на оволодіння технологією взаємодії та розвиток творчих, комунікативних якостей, які сприятимуть ефективній організації стосунків з дітьми, батьками, колегами у різних сферах освітнього процесу. Володіння культурою педагогічного спілкування сприяє успішності міжособистісних контактів та відносин і складає резерв удосконалення педагогічної діяльності в освітньому процесі.

Узагальнюючи вищезначене доцільно зазначити, що культура педагогічного спілкування є засобом ефективної комунікації усіх суб'єктів освітнього процесу на основі особистісного та фахового розвитку педагога.

Данні наукових досліджень свідчать про те, що одним із компонентів культури педагогічного спілкування виступає культура художньо-педагогічного спілкування. Щоб зрозуміти сутність поняття дослідження доцільно розглянути суть проблеми художньо-педагогічної культури педагога.

О. Гнидіна подає авторське визначення поняття явища художньо-педагогічної культури, авторка зазначає, що це інтеграція культури педагога через особливу призму мистецтва та визначає її структурні компоненти: художній – поглиблення знань з історії мистецтв та вміння їх практичного застосування; педагогічний – розширення знань з дидактики, теорії виховання, усвідомлення основних аспектів навчання й виховання; психологічний – вивчення психологічних основ викладання обраного предмета, особливості сприймання змісту навчання; методичний – пошук шляхів, методів, прийомів і засобів навчання для реалізації педагогічних ідей; творчий – у процесі навчання реалізація оригінальних, креативних, творчих задач [8, 138].

В. Григор'єва визначає художньо-педагогічну культуру педагога як інтегративне особисте утворення, що включає систему засобів, способів і результатів діяльності спрямованої на сприйняття, відтворення художньо-педагогічних цінностей та технологій [9, 141]. Одним із засобів художньо-педагогічної культури є спілкування.

О. Половіна трактує культуру художньо-педагогічного спілкування, як особливу, емоційно орієнтовану форму спілкування на основі мистецької діяльності, яка передбачає інтегровану мистецьку діяльність, у якій образотворча, або музична, або театралізована може домінувати. Пріоритетом такого спілкування є створення дітьми образів за допомогою самостійно вибраних засобів, способів, матеріалів. Авторка виокремлює певні види художньо-педагогічного спілкування: теоретичний (мистецтвознавчий); практичний (спрямований на образотворення в різних видах мистецької діяльності); інтегрований (ґрунтується на синтезі та взаємодії різних видів мистецтва) [10, 5-6]. В своїх наукових доробках дослідниця окреслює основні завдання художньо-педагогічного спілкування, а саме: викликати емоційне ставлення до творів мистецтва; розвивати естетичне бачення; розвивати уяву та творчість; сприяти виникненню асоціативних зв'язків; розвивати здатність отримувати естетичне задоволення; стимулювати бажання ознайомлюватись із творами мистецтва.

Проведений аналіз представлених вище наукових джерел дозволяє констатувати, що художньо-педагогічне спілкування безпосередньо відноситься до цілісної педагогічної культури педагога. Культура художньо-педагогічного спілкування в дослідженнях розглядається як компонент професійно-педагогічного спілкування, спрямованого на суб'єкт-суб'єктну взаємодію в розкритті художньо-естетичного потенціалу особистості. В межах дослідження встановлено, що формування культури художньо-педагогічного спілкування працівників педагогічного профілю це інтегральний педагогічний процес передачі художньо-естетичного досвіду в мистецькому середовищі на основі емоційної взаємодії учасників освітньої діяльності.

Отже, проблема формування культури художньо-педагогічного спілкування педагога відповідає актуальним запитам розвитку суспільства та Державним стандартам освіти на різних її рівнях. Теоретичне обґрунтування основних дефініцій проблеми дослідження дало можливість узагальнити сутність феномену культури художньо-педагогічного спілкування та встановити, що формування культури спілкування в художньо-педагогічному напрямку сприятиме розширенню художньо-естетичного світогляду, художньо-естетичних потреб та інтересів педагогів, розвитку творчих здібностей, ціннісних світоглядних орієнтацій спрямованих на формування мистецької компетентності вихованців.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з проблемою наукового пошуку, зокрема додаткового вивчення потребують питання розробки організаційних умов формування культури художньо-педагогічного спілкування.

Список джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Піроженко Т.О. та ін. Київ, 2021. 37 с.
2. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.07.2021).
3. Державний стандарт базової середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya->

derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898 (дата звернення 21.07.2021).

4. Александрова В., Формування культури мислення учня. *International sciences and practical conference «Psychology and pedagogy as sciences of formation and development of modern personality»*. Wloclawek, Republic of Poland, 2019. С. 28-31
5. Шевченко Г.П. Вплив мистецтва на виховання у студентської молоді якостей людини культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць* / Гол. редактор Г. П. Шевченко. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. Вип. 3 (96). С. 267-281.
6. Шульгіна Р. Формування комунікативної культури особистості: історія проблеми та перспективи її розвитку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*, 2013. Вип. 29. С. 129-135.
7. Етика ділового спілкування: навч. посібник. / за редакцією Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. Київ: Центр учбової літератури, 2007. С. 13-15.
8. Гнидіна О. В. Сутність поняття «художньо-педагогічна культура майбутнього вчителя образотворчого мистецтва». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*, 2017. № 2 (307). Ч. 2. С. 135–141.
9. Григор'єва В. Змістові та структурні характеристики художньо-педагогічної культури майбутнього вчителя музики. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2010. № 7 (9). С. 138-145
10. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. *Дошкільне виховання*, 2021. № 2. С. 3-8.